

Menkul Kıymetlerin Değerlemesi Konusunda Uluslararası Muhasebe Standartlarında Yapılan Değişiklikler-IAS 39

Aydın KARAPINAR*

In this article, we examined IAS 39 "Financial Instruments: Recognition and Measurement" which superseded IAS 25 "Accounting for Investments" except with respect to land and buildings other tangible and intangible assets held as investment. IAS 39 establishes principles for recognising, measuring and disclosing information about financial instruments. IAS 39 is effective financial statements for financial years beginning on or after 1 January 2001.

1. Giriş

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, dünyada tüm alanlarda yaşanan uyum sürecinin, muhasebe alanında da yaşanmasına duyulan ihtiyaçtan ortaya çıkan bir kurumdur. Ülkelerin muhasebe uygulamalarında farklılıkları ortadan kaldırarak, finansal tabloların karşılaştırılabilirlik derecesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu amacını ise standartlar yayınlayarak yerine getirmeye çalışmaktadır. Standartlar, muhasebe uygulamalarının uluslararası uyumunun sağlanmasında temel rolü üstlenmektedir.

1973 yılından beri faaliyet göstermekte olan kurul, uluslararası uyum konusunda atılan en önemli adım kabul edilmektedir. Ancak, Kurul'un bu üstlendiği misyonu ne ölçüde başardığı çokça tartışılan bir konu olmaktadır. Halen, muhasebe uygulamaları arasında ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır (Herrman ve Thomas, 1995:264; Weetman ve başk.,1998:200).

Bu yönde Kurula, getirilen en büyük eleştiri, yayınlanan standartlarda oldukça fazla alternatif uygulamaya yer verilmesi konusunda odaklaşmaktadır (Weetman ve başk.,1998:190). Standartların, büyük çoğunluğunda, birbirinden oldukça farklı uygulamalara yer verilmesi uyum konusunda en büyük engel olarak görülmüştür.

* Dr. G.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Yapılan bu eleştiriler, Kurul'un standartlardaki alternatif uygulamaları azaltmak yönünde çalışmalarına başlamasına neden olmuştur. Bu uygulamaya yönelik en büyük gelişme, Kurul'un, Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonu (IOSCO) ile 1995 yılında başlattığı Öz Standartlar Programı'dır (The Core Standard Programme). **164** Bu program dahilinde, uluslararası muhasebe standartlarında yer alan alternatif sayısı azaltılması yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Epstein ve Mirza, 1999:15).

Alternatiflerin azaltılması yönünde, uluslararası muhasebe standartlarında yapılan en son değişiklikte, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda olmuştur. Kurul, yayınladığı IAS 39 nolu standartla, IAS 25'de yer alan alternatif uygulamaları ortadan kaldırmıştır ve tamamen farklı bir yaklaşım benimsemiştir.

Uluslararası uyum konusunda önemli bir düzenleme olan bu standartın konuya ilişkin hükümleri makalemizin konusunu teşkil etmektedir.

2. Menkul Kıymetlerin Değerlemesi ve IAS 39'la Yapılan Değişiklikler

IAS 39 yayınlanmadan önce, Uluslararası Muhasebe Standartlarında, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi ile ilgili hükümler IAS 25, IAS 27 ve IAS 28'de yer almaktaydı. Kurul, 2001 yılından itibaren yürürlüğe girmek üzere, IAS 25, yerine geçmek üzere IAS 39'u yayınlamıştır. IAS 39, iştiraklerin ve bağlı ortaklıkların değerlendirilmesine ilişkin hükümler içeren, IAS 27 ve IAS 28'i ise yürürlükten kaldırmamaktadır.

2001 yılına kadar yürürlükte kalacak olan IAS 25 ile menkul kıymetlerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak benimsenmiş olan yaklaşım aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

IAS 25'e göre, menkul kıymet yatırımları iki grup altında toplanmıştır. Bunlar;

- Kısa vadeli menkul kıymetler ve
- Uzun vadeli menkul kıymetlerdir.

IAS 25'e göre, kısa vadeli yatırımlar piyasa değeri ile veya piyasa değeri ve maliyet bedelinden düşük olanı ile değerlendirilir. İşletmeler bu iki değerlendirme yönteminden herhangi birini seçebilirler. Ancak seçtikleri değerlendirme yöntemini tutarlı olarak uygulamak zorundadırlar .

IAS 25'e göre piyasa bedeli ile değerlemeden doğan fark ya gelir gider olarak ya da özkaynak grubu içinde bir sermaye yedeği olarak muhasebeleştirilir.

IAS 25'e göre, işletmenin uzun vadeli amaçlarla elinde bulundurduğu ancak önemli etkiye ve ne de kontrol gücüne sahip olduğu yatırımlar, yani bağlı menkul kıymetlerin değerlendirilmesinde, üç yöntem belirlenmiştir. Bunlar,

- Maliyet bedeli,
- Piyasa değeriyle veya

- Pazarlanabilir hisse senedi olması halinde maliyet ve piyasa bedelinden düşük olan ile değerlenir.

Ancak, 2001 yılında yürürlüğe girecek olan IAS 39, IAS 25'in yukarıdaki düzenlemelerini ortadan kaldırmıştır.

IAS 39 ise menkul kıymetlerin değerlemesi konusunda IAS 25'den farklı bir yaklaşım getirmiştir. IASC, yayınladığı bu standartla, düzenlemelerini, Amerika standartına yaklaştırmıştır.

IAS 39, menkul kıymetlerini, IAS 25'deki olduğu gibi vadeleri açısından bir ayrıma tabi tutmamıştır. Standart, menkul kıymetleri üç başlık altında toplamıştır. Bunlar,

- Vadeye bağlı gelir amaçlı menkul kıymetler,
- Spekülatif gelir amaçlı menkul kıymetler ve
- Satışa hazır diğer menkul kıymetlerdir.

Menkul kıymetleri yukarıdaki gruplamaya göre ayıran standart, her bir grup için tek bir değerlendirme ölçüsü getirmiştir. IAS 25'de olduğu gibi alternatif değerlendirme yöntemlerine yer vermemiştir.

Standart kapsamında, bu gruplarda yer alacak menkul kıymetler ve değerlendirme ölçüleri aşağıda açıklanmıştır.

a) Vadeye Bağlı Menkul Kıymetler

İşletmelerin vadeye kadar elde tutmayı amaçladığı, belirli bir getiriye ve vadeye sahip menkul kıymetler bu grupta yer alır. Sermayeyi temsil eden menkul kıymetler belirli bir getiri ve vadeye sahip olmadıkları için, bu grupta sadece borçlanmayı temsil eden menkul kıymetler yer alır.

Standart, vadeye bağlı menkul kıymetlerin amorti edilmiş tarihi değerle (maliyet bedeli ile) değerlendirilmesini öngörmektedir.

b) Spekülatif Gelir Amaçlı Menkul Kıymetler

Kısa dönem fiyat hareketlerinden kar elde etmek maksadıyla elde tutulan menkul kıymetler bu grupta yer alır. Bu grupta hem borçlanmayı hem de sermayeyi temsil eden menkul kıymetler yer alabilir.

Standart, spekülatif gelir amaçlı menkul kıymetlerin piyasa (cari) değeriyle değerlendirilmesini ve değer artışlarının gelir tablosu hesaplarında raporlanmasını öngörmektedir.

c) Satışa Hazır Diğer Menkul Kıymetler

Yukarıdaki gruplamalara girmeyen menkul kıymetler bu grupta yer alır. Bu tür menkul kıymet yatırımları, gelecekte kullanılmak için, gerekebilecek fonlardan gelir elde etmek amacıyla yapılır (Shim ve Siegel, 1999:146)

Standart, satışa hazır diğer menkul kıymetlerin piyasa (cari) değeriyle değerlendirilmesini ve değer artışlarının gelir tablosu hesapları veya özkaynak hesapları içerisinde raporlanmasını öngörmektedir. Görüldüğü gibi, standart bu tür menkul kıymetlerin değer artışlarının raporlanması konusunda alternatif uygulamalara yer vermektedir.

IAS 39'un menkul kıymetler konusunda getirmiş olduğu düzenlemeleri aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo: Menkul Kıymetlerin Türü ve Değerlemesi

	Menkul Kıymetler		
	Vadeye Bağlı	Spekülatif	Satışa Hazır
Türü	Borçlanmayı Temsil Eden	Borçlanmayı ve Sermayeyi Temsil Eden	Borçlanmayı ve Sermayeyi Temsil Eden
Değerleme Yöntemi	Amorti Edilmiş Tarihi Değer	Piyasa Değeri	Piyasa Değeri
Değerleme Farkları	Raporlanmaz	Gelir Tablosu Hesapları	Gelir Tablosu ve Özkaynak Hesapları

3. Yapılan Değişikliklerin Değerlendirilmesi

Uluslararası muhasebe standartları kurulu, IAS 39'la, menkul kıymetlerin ayrımı ve değerlendirilmesi konusunda eski yaklaşımını tamamen değiştirmiştir. Kurul, menkul kıymetler konusunda, Amerika'da uygulanan standartı (FASB 115) esas almıştır.

IAS 39'la, IAS 25 hükümleri arasındaki temel farklılıklar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

-Menkul kıymetlerin tasnifi değiştirilmiştir.

IAS 25 menkul kıymet yatırımlarının ana tasnifini kısa ve uzun vadeli yatırımlar olarak yapmaktadır. Ancak, IAS 39'da menkul kıymetlerin ana tasnifi yatırımların niteliğine göre yapılmaktadır. Yani yatırım türü ve alım amacına göre ayırım yapılmaktadır. Bu bölümlenmeden sonra, yatırımlar yine kısa ve uzun vadeli yatırımlar olarak ayrılmaktadır.

-Menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda alternatifler büyük ölçüde kaldırılmıştır.

IAS 25'de yer alan alternatif değerlendirme yöntemleri kaldırılmıştır. IAS 39 menkul kıymetleri üçlü bir ayırma tabii tutuktan sonra, her biri için yalnızca bir değerlendirme yöntemini öngörmektedir. Değerleme farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda da IAS 25'de yer alan alternatifler menkul kıymetler bazında sınırlandırılmıştır. IAS

39 sadece, satışa hazır menkul kıymetlerin değerlendirme farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda alternatif uygulamaya yer vermiştir.

Görüldüğü gibi, standartla yapılan en önemli değişiklik, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda alternatiflerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu uygulama, aslında Kurul'un standart oluşturmadaki zihniyet değişikliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Standart, bu yöndeki uygulamaların da bir habercisi olmaktadır.

167

4. Ülkemiz Açısından Durum

Ülkemizde, muhasebe uygulamalarının şu anki durumuna baktığımızda, muhasebe uygulamalarını etkileyen en önemli faktörlerin yasal düzenlemeler olduğu görülmektedir. Menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda bir çok yasal düzenleme yer almaktadır. Ancak, uygulamaya büyük oranda yön veren VUK'dur. VUK'un düzenlemeleri ise, uluslararası muhasebe standartlarından farklı hükümler taşımaktadır.

Diğer taraftan, ülkemizde, halen standart oluşturma çalışmaları ise devam etmektedir. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) tarafından oluşturulan Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) 1994 yılından beri çalışmalarını sürdürmektedir. TMUDESK 1999 yılı itibarıyla, IAS'ı esas alarak Türkiye Muhasebe Standartları adı altında on beş adet standart yayınlamıştır.

Yayınlanan, bu standartlardan biride IAS 25'i esas alarak hazırlanan UMS 7'dir. Standartları, uluslararası muhasebe standartlarını esas alarak hazırlayan TMUDESK, menkul kıymetler konusunda, IAS 39'la uluslararası muhasebe standartlarında yapılan değişiklikleri, yayınlamış olduğu standartlara yansıtmalı ve gerekli değişiklikleri yapmalıdır.

TMUDESK'in yayınlamış olduğu standartlar her ne kadar uygulamaya şimdilik yön vermesede, uluslararası uyum konusunda iyiniyetli bir çaba oluşturmaktadır (Tenker: 1999:5). Ülkemizin, muhasebe alanında uluslararası uyumunun temin edilmesinde, bu standartlara destek verilmesi ve bir an önce işlerlik kazandırılması yararlı olacaktır.

5. Sonuç

Uluslararası muhasebe standartlarının ana amacı, uluslararası alanda finansal tabloların karşılaştırılabilirlik derecesini artırmaktır. Bu ise, yayınlanan standartların üye ülkelerde uygulanmaya konulması ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ancak, yayınlanan standartlardaki alternatiflerin çokluğu, bu standartlar uygulansa bile karşılaştırılabilirliği ortadan kaldıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok konuda alternatif uygulamalara yer verilmiş olması, Kurul'un

ana amacını gerçekleştirmede bir engel teşkil etmektedir. Kurula yönlendirilen eleştirilerin başında ise bu unsur ön plana çıkmaktadır.

168

Bu eleştiriler karşısında kurul, 1995 yılında bu yana alternatiflerin azaltılması yönünde IOSCO ile birlikte faaliyette bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun son örneği menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda yaşanmaktadır. Kurul yayınladığı, standartla, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda alternatifleri ortadan kaldırmış ve her bir menkul kıymet türü için tek bir değerlendirme yöntemi belirlemiştir. Böylece, menkul kıymetler gibi önemli bir konuda uluslararası uyumun önü açılmıştır. Kurul'un bu yöndeki hareketlerinin, standartların, bir çok ülke ve mesleki kuruluş tarafından kabul görmesine ve buna bağlı olarak uygulamalarda uluslararası uyumun sağlanmasına büyük bir hizmeti olacaktır.

Ülkemiz açısından olaya baktığımızda, uluslararası uyumun temin edilmesinde, TMS 7'in yayınlamış olduğu standartların uygulama alanı bulması önemli bir adım olacaktır.

TMS 7, tarafından yayınlanan bu standartların ise uluslararası muhasebe standartlarındaki gelişmelere paralel olarak, değiştirilmesi gereklidir. Özellikle, menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusunda, IAS 39'la getirilen düzenlemeler çerçevesinde, TMS 7 gözden geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- EPSTEIN, Barry J. ve A. A. Mirza, (1999), Interpretation and Application of International Accounting Standards, John Wiley & Sons Inc., New York.
- HERMAN Don ve W. THOMAS, (1995), "Harmonisation of Accounting Measurement Practices in the European Community, Accounting and Business Research, Cilt 25, Sayı 100, s. 253-265.
- IASC, (1999), International Accounting Standards, London.
- SHIM, K. Jae ve J. G. SIEGEL, (1999), Financial Accounting, McGraw-Hill., New York.
- TENKER, Nejat, (1999), Finansal Muhasebe, Gazi Kitabevi, Ankara.
- WEETMAN P. ve başk., (1998), "Profit Measurement and UK Accounting Standards: A Case of Increasing Disharmony in Relation to US GAAP and IASs, Accounting and Business Research, Cilt 29, Sayı 3, s. 189-208.